

Вовчанська гімназія №1
Вовчанської районної ради
Харківської області

*«Формування дієвих
природничих
знань молодших школярів в
сучасних освітніх умовах»*

Роботу підготувала вчитель
Вовчанської гімназії №1
Лазебна Олена Вікторівна,
(вища категорія,
старший учитель)

Опис досвіду роботи
вчителя початкових класів Лазебної Олени Вікторівни,
(вища категорія, старший учитель)

Сучасний рівень вимог суспільства до загальноосвітньої школи обумовлює необхідність якісного покращення навчально-виховного процесу в початковій школі. Одним із напрямків у розв'язанні цього завдання є формування дієвих природничих знань молодших школярів. Проблема формування у молодших школярів уміння застосовувати природничі знання у нових навчальних ситуаціях набуває особливої актуальності, оскільки вчені концентрують свою увагу на вирішенні проблеми виховання всебічно розвинутої особистості, яка володіє творчими здібностями, в тому числі й здатністю самостійно переносити знання у нові навчальні ситуації.

Через комплексний зміст предмета природознавства, який базується на багатьох науках, на перший план висувається завдання приведення його в єдину систему, встановлення строгої послідовності у вивченні. Власне кажучи, всі види роботи при вивченні природознавства містять у собі можливості розвитку, навчання та виховання дітей: мислення, пам'яті, уяви, інтересу.

Сутність природознавчої освіти і виховання становлять цілеспрямований процес формування відповідального відношення школярів до навколишнього природного середовища у всіх видах навчальної, суспільно-трудової діяльності й спілкування із природою. У зв'язку із цим воно не може здійснюватися в рамках окремого й навіть особливого предмета, а вимагає участі всіх шкільних дисциплін у їхньому взаємозв'язку. Особлива увага повинна приділятися діяльності учнів по вивченню й охороні навколишнього середовища, формуванню їх морально-естетичного відношення до природи.

Як вчитель-практик, я розумію, що, в основному, на уроках природознавства вчителі приділяють увагу відтворенню та закріпленню природничих знань учнями. Цілеспрямована робота з формування у молодших школярів уміння застосовувати знання, як правило, відсутня. Таким чином,

процес засвоєння залишається незавершеним. Це призводить до того, що накопичення природничих знань поєднується з недостатньо сформованим умінням оперувати ними, тобто знання учнів не є дієвими - носять формальний характер.

Вважаю, що одним з ефективних засобів цілеспрямованого впливу на процес формування дієвих природничих знань молодших школярів є використання на уроках та позакласній роботі системи пізнавальних завдань, в основі яких лежить виконання розумових дій, а саме: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, аналогія, встановлення причиново-наслідкових зв'язків, класифікація.

На формування моїх педагогічних поглядів і методичних вподобань вплинули ідеї і життя відомих педагогів минулого В Сухомлинського, С.Лисенкової. Слід відзначити, що в педагогічній літературі цією проблемою займалися різні вчені. Так, Н.С. Коваль бачить пізнавальні завдання як сукупність проблемних запитань, логічних завдань, виконання яких вимагає від учня різного рівня самостійності. На думку Н.І. Підгорної, пізнавальні завдання - це комплекс тренувальних, частково самостійних, пошукових вправ, спрямованих на утворення в учнів повноцінних знань про властивості та ознаки предметів і явищ. О.Я. Савченко, Н.І. Грюцева та інші під пізнавальними розуміють такі завдання, розв'язання яких за допомогою різних методів пошукової діяльності призводить до формування в учнів нових знань про об'єкт та спосіб діяльності.

На мою думку, природознавство як навчальний предмет має великі можливості для навчання та виховання школярів. Все незвичайне, неочікуване викликає у них здивування, живий інтерес до процесу пізнання, допомагає їм засвоїти матеріал різної складності. Учні початкових класів одержують елементарні відомості про неживу й живу природу, знайомляться із деякими видами виробництва й працею людей своєї області (краю), району, міста, сюди входить безпосереднє вивчення дітьми об'єктів природи шляхом проведення спостережень, постановки дослідів з рослинами й тваринами, ознайомлення

школярів із трудовою діяльністю людини, а також участь школярів у праці.

На мій погляд, зміст матеріалу дозволяє не тільки розкрити перед учнями основні закономірності змін у природі, але й пояснити причинно-наслідкові зв'язки й на цій основі додати кожному факту, процесу або явищу найкраще тлумачення й обґрунтування. Формування наукового світогляду тісно пов'язане з навчанням дітей правильно розуміти й пояснювати явища природи. Цю роботу я проводжу на уроках, позакласних заняттях з природознавства, у процесі спілкування з батьками, індивідуально з учнями, використовуючи при цьому різноманітні форми, методи й засоби навчання, прилучаючи учнів до самостійного осмислення вивчених явищ природи.

На мою думку, вчитель повинен направляти пізнання дітьми природи, щоб у них розвивалася й міцніла любов до природи й турбота про збереження її багатств.

Усе вище сказане необхідно для дітей як підготовка до навчання географії, природознавству й іншим предметам, пов'язаних із природою, у старших класах. Можу з упевненістю сказати, що робота зі здібними дітьми розпочата в початкових класах дає свої плоди у подальшому навчанні. Я намагаюся тримати у полі зору своїх випускників, хвилююся через їх невдачі і радію успіхам. Протягом усього шкільного життя, вони щороку беруть участь у предметних олімпіадах і конкурсах, де посідають призові місця. Як наслідок, такі учні закінчують навчальний заклад із медалями, гідно складають ЗНО. (Додаток 1)

Пріоритетним напрямом педагогічної роботи нині є вміння педагога організувати навчальну діяльність учнів. Урок був і залишається основним структурним елементом навчального процесу. Хороший вчитель завжди ставить перед собою завдання – захопити учнів предметом, який він викладає, пробудити в школярів кращі людські якості, такі як працелюбність, допитливість, дисциплінованість, наполегливість в оволодінні знаннями.

З практики знаю, що найефективнішими є ті уроки, на яких використовую різноманітні форми роботи, збагачую їх знахідками своїх творчих шукань. Я

почала роботу над впровадженням інтерактивних форм і методів навчання. Працюючи, я переконалася, що саме інтерактивні методи дають змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це надає змогу учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти і реалізувати індивідуальні можливості. При цьому навчально-виховний процес організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити "відкриття", формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; навчаються співробітництву.

Практична значущість мого досвіду полягає у впровадженні особистісно-компетентнісного підходу до навчання через використання системи пізнавальних завдань, які спрямовані на розвиток інтелектуальних здібностей учнів, формування в учнів початкових класів ключових і предметних компетенцій.

Вже починаючи з першого класу на своїх уроках я використовую різноманітні творчі завдання, які дозволяють дітям проявити фантазію, висловити свої, інколи, нестандартні думки, тренують пам'ять, розвивають мислення. Наприклад: «Назви зайве», «Розглянь і запам'ятай», «Встанови закономірність», «Встав пропущене слово», «Відгадай, що в руці?» та інші.
(Додаток 2)

Тісно пов'язані з уроками домашні завдання учнів. Вони можуть бути різними. Крім обов'язкового читання перед кожним уроком тексту підручника, додаткової літератури, повторення відповідної теми для здійснення зв'язку з навчальним матеріалом наступного уроку, домашнє завдання повинно носити творчий характер - включати практичні роботи, елементи спостережень, моделювання, логічні висновки та ін. Наприклад, учні виготовляють гербарій квіткової рослини і визначають її органи, гербарії бур'янів, заготовляють і наклеюють листки місцевих дерев та кущів, заповнюють таблиці в зошитах, оформляють схеми, проводять зарисовки тощо.

Важливими є домашні завдання, пов'язані з виконанням нескладних дослідів, а саме: перехід води з рідкого стану в твердий і навпаки, вимірювання температури, пророщування насіння, вирощування рослин і спостереження за ростом і розвитком їх, вивчення складу і властивостей ґрунту тощо.

Домашні роботи експериментального типу підтверджують уявлення, одержані під час уроків, забезпечують повторення виконаного дослідів в класі, виробляють впевненість в поводженні з матеріалом, приладами, обладнанням, зміцнюють досвід, підвищують культуру роботи.

Вважаю важливою формою навчання екскурсії. Екскурсії - це така організаційна форма навчання, яка забезпечує ознайомлення учнів з реальними предметами і явищами в їх природному оточенні. Проведення екскурсій тісно пов'язано з вивченням відповідної теми або з планом позакласної роботи. Останні можуть носити загальноосвітній, виховний характер і бути не пов'язаними з певним програмовим матеріалом. (Додаток 3)

На мою думку, значно кращі успіхи у навчанні досягаються там, де процес навчання будується на основі проблемно-пошукової діяльності молодших школярів. Серцевиною проблемного уроку є взаємодія вчителя і учнів, коли між ними розвиваються діалогічні взаємостосунки під час вирішення проблеми. Мої учні дуже люблять різноманітні пошукові завдання, проблемні запитання. Такі вправи вимагають від учнів напруженої розумової діяльності, творчого підходу до виконання роботи. Діти із задоволенням відгадують ребуси, кросворди, розв'язують задачі-жарти. (Додаток 4)

На уроках природознавства мої учні створюють проекти, самостійно добираючи цікавий матеріал. Уже у 2-му класі група здібних учнів змогла створити власну презентацію. (Додаток 5)

У вивченні природознавства досить важливою формою навчання є не обов'язкова, оснований на добровільних засадах позакласна робота з учнями, яка спрямована на розширення і поглиблення знань, умінь, навичок.

Позакласна робота повинна бути цікавою, задовольняти запити й інтереси учнів. Зміст її виходить за межі програмового матеріалу, доповнюючи і

розширюючи його. Включає позакласна робота індивідуальну, масову та гурткову роботу.

Індивідуальні завдання з певної теми виконуються безпосередньо на заняттях (короткочасні спостереження, досліді, практичні роботи, діяльність із засобами наочності, з дитячою науково-популярною літературою). Вони бувають також випереджувальними або виконуються після проведення заняття і розраховані на тривалий час (кілька тижнів чи увесь термін роботи гуртка). Ефективність виконання довготривалих завдань залежить від осмислення школярами їхньої мети, оволодіння прийомами виконання дій у необхідній послідовності. Тому, поставивши завдання, варто одразу ж актуалізувати опорні знання та уміння, при потребі продемонструвати учням зразок виконання окремих дій або діяльності в цілому, організувати діяльність дітей (із різним рівнем самостійності), яка спрямовується на пошук нових способів діяльності. Нелегко знайти правильний індивідуальний підхід до учнів, у яких сильніше і яскравіше, ніж в інших, виявляються ознаки розумової обдарованості. Під час роботи з такими учнями я намагаюся уникати крайнощів, знаходити "золоту" середину. Переконана, що не можна не лише надмірно втручатися в становлення розумових здібностей, але й вважати, що розвиток дитини не потребує особливої уваги і підтримки, вважати, що талант проб'ється сам. На моє переконання, завдання вчителя - пробуджувати і виховувати власну активність дитини, її пізнавальні і творчі потреби. Для реалізації цих завдань я впроваджую інноваційні технології (особистісно-орієнтованого навчання, розвивального навчання, критичного мислення, створення ситуації успіху та інші), які стимулюють розвиток інтелектуально-творчих здібностей учнів; впроваджую різноманітні нестандартні форми уроків (урок - КВК, урок – конкурс, урок - подорож); використовую завдання, що сприяють розвитку пам'яті, уяви, фантазії, логічного мислення, мовної комунікації, тощо; продумую зміст уроку за принципом дитиноцентризму; намагаюся створити для кожного учня ситуацію успіху завдяки доброзичливій атмосфері на уроці; залучаю до співпраці батьків учнів у проведенні

позакласних заходів; відстежую результативність роботи дітей та намагаюся в подальшому спрямувати роботу на досягнення якомога вищих результатів.

Спираючись на досвід своєї роботи, вважаю, що ефективним напрямом у позакласній роботі з дітьми є проведення КВК, турнірів, конкурсів знавців, вікторин, участь у предметних олімпіадах, бо їх мета – виявляти талановитих школярів і сприяти їх розвитку. (Додаток 6)

КВК (клуб веселих і кмітливих) є цікавою формою позакласної роботи з природознавства для молодших школярів, яка зумовлює розвиток у дітей логічного мислення, пам'яті, винахідливості, дозволяє перевірити рівень природничих знань, умінь і навичок. Сценарій КВК складається відповідно до вибраної теми. У ньому поєднуються фронтальні, групові та індивідуальні завдання, які призначені для окремих гравців, усієї команди та вболівальників. Завдання повинні бути і теоретичні, і практичні, але обов'язково цікаві, конкретні, доступні та вимагати винахідливості і кмітливості. Сценарій включає ігри, загадки, цікаві повідомлення.

Я вважаю, що робота учителя буде успішною, якщо спостерігається ріст самостійності учнів, але при цьому роль учителя полягає в повідомленні додаткової інформації і загальному керівництві розумовою діяльністю учнів. Для удосконалення самостійної роботи учнів на своїх уроках я поєдную індивідуальну і групову роботу.

Під час групової роботи найбільш підготовлені учні, виконуючи роль консультантів, вчаться критично оцінювати явища навколишнього середовища, вчаться робити рецензії відповідей учнів на уроках та аналізувати творчі роботи. Завдяки навичкам об'єктивно оцінювати відповіді однокласників, учні стають помічниками учителя під час проведення уроків, в роботі зі слабшими учнями. (Додаток 7)

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що використання пізнавальних завдань у роботі з дітьми дозволяє розкрити творчий потенціал дитини і реалізувати його, тому я вирішила розвивати його і в позаурочний час, організувавши роботу гуртка юних натуралістів (юннатів),

план роботи якого розрахований на чотири роки та дає додаткові можливості для розвитку кожної дитини. Дидактичними цілями роботи гуртка є розширення та поглиблення природничих знань, засвоєння елементарних умінь дослідницької роботи, поглиблення пізнавального інтересу до вивчення природи, розвиток індивідуальних здібностей і нахилів дітей, оволодіння практичними вміннями природоохоронної роботи. (Додаток 8)

Вважаю, що наймасовішою формою позакласної роботи є свята. Серед них: Свято зустрічі птахів, Свято урожаю, Свято квітів, Свято золотої осені, Зелена аптека нашого краю та інші. Активна участь моїх учнів у різноманітних святах дозволяє реалізувати їх творчі та артистичні здібності. (Додаток 9)

Будучи впевненою в тому, що саме участь учнів в інтелектуальних змаганнях і конкурсах розвиває інтерес до навчання, який в свою чергу розкриває розумові і духовні якості дитини, я створила добірку творчих завдань для підготовки молодших школярів до участі у предметній олімпіаді з природознавства. Робота у такому напрямку приносить результати. Мої учні неодноразово брали участь у природознавчому конкурсі «Колосок», олімпіаді з природознавства, мають призові місця. (Додаток 10)

Проаналізувавши ефективність використаних мною форм і методів роботи з молодшими учнями на уроках природознавства, можна зробити висновок, що така робота є результативною. Слід зазначити, що відбулися певні зміни у рівнях навчальних досягнень протягом навчальних років, але вони незначні. (Додаток 11)

Своїм досвідом роботи я поділилася з колегами методичного об'єднання вчителів початкових класів гімназії, районного методичного об'єднання вчителів початкових класів, провела відкриті уроки, позакласні заходи для вчителів, батьків. У 2013/2014 навчальному році була нагороджена грамотою районного відділу освіти.

Однією із найефективніших форм підвищення свого професійного рівня вважаю участь у семінарах-практикумах, до проведення яких активно залучалися вчителі, які мають педагогічні звання та вищу кваліфікаційну

категорію. У 2016-2017 навчальному році була створена методична студія вчителів 3-х класів району, яку я очолила. Групою було розроблено бібліографічний список літератури, проводилися індивідуальні, групові консультації, готувалися доповіді на різні теми тощо. Я підготувала доповідь на тему своїх напрацювань «Навчальний проект на уроках природознавства». (Додаток 12)

Тому, у своїй практиці, я буду продовжувати розпочату роботу та вдосконалювати її заради того, щоб мої учні були успішними не тільки у навчанні, а й у подальшому житті, що дуже важливо, бо уроки природознавства покликані виховувати у школярів повагу до праці, людей праці, формувати в них певні трудові вміння і навички. Особливу увагу приділятиму вихованню в учнів відповідальності за збереження навколишнього середовища як важливого фактора існування людини.